

RIIGIKOGU VALIMISED EESTIS – 2023: MÕNED TÄHELEPANEKUD JA PROBLEEMID

Korralised Riigikogu XV koosseisu valimised Eesti Vabariigis toimusid 5. märtsil 2023. Valimisnädal algas esmaspäeval, 27. veebruaril ja lõppes pühapäeval valimispäeval, 5. märtsil 2023. Valimised toimuvad iga nelja aasta tagant, seega eelmised toimusid aastal 2019. Käesoleva aasta valimised toimusid praegu kehtiva Riigikogu valimise seaduse alusel, mis võeti vastu 12.06.2002 ning seejärel on seda täiendatud 27 korda, ajavahemikul 12.02.2003 kuni 25.10.2017.

Teised eelmised valimised Eestis toimusid:

2019 – Euroopa Parlamendi valimised (toimuvad iga viie aasta tagant);

2021 – Vabariigi Presidendi valimine (toimuvad iga viie aasta tagant);

2021 – Kohaliku omavalitsuse (KOV) volikogu valimised (toimuvad iga nelja aasta tagant).

Käesolevatel valimistel oli Eestis 12 valimisringkonda. Neist kolm oli Tallinnas, kus on kaheksa linnaosa ning need olid jaotatud ringkondadesse järgmiselt:

- Valimisringkond nr 1: Haabersti (71), Põhja-Tallinn (11), Kristiine (7);
- Valimisringkond nr 2: Kesklinn (9), Lasnamäe (20), Pirita (6);
- Valimisringkond nr 3: Mustamäe (10), Nõmme (10).

Valimisjaoskondi oli üle Eesti 405, sh Tallinnas 81 jaoskonda². Lisaks olid valimisvõimalused (elektrooniliselt, välisesinduses kohapeal või kirja teel) loodud ka ca 84 000-le välisriigis elavale valijale. Kuigi välisriigis elavate valijate arv on suur, on nende valimisaktiivsus madal (eelmistel valimistel osales vaid ca kaheksa protsenti).³

Käesolevas lühiaartiklis vaatleb autor neid valimisi Tallinnas, valimisringkonnas nr 2 ning seda sellepärast, et ta elab Pirital, mis kuulub nimetatud valimisringkonna koosseisu.

Valimisringkond nr 2 – Tallinna Kesklinna, Lasnamäe ja Pirita linnaosa, kus oli esindatud üheksa erakonda ja nn üksikkandidaatide grupp. Registreeritud kandidaate oli järgnevalt:⁴

1. *Erakond Parempoolsed* – kandidaate 15 (ei ühtegi nn tuttavat /kohatut /nähtut/ kuuldut/ teatud/⁵);

¹ Valimisjaoskondade arv vastavas linnaosas, Tallinnas kokku: 80. Valimispäeval hääletamine. [<https://www.tallinn.ee/et/valimised/valimispaeval-haaletamine>] 7.03.2023

² Märkus: viite nr 1 alusel oli Tallinnas 80 jaoskonda, viite nr 3 alusel aga 81 jaoskonda. Kontrollides viidet nr 1 selgus, et jaoskondade loetelus puudus nr 16 ja nr 18 vahel jaoskond nr 17.

³ Riigikogu valimistel hääletas 63,7 protsenti valijatest. [<https://www.err.ee/1608904970/riigikogu-valimistel-haaletas-63-7-protsenti-valijatest>] 6.03.2023

⁴ Siseministerium. Valimiste teabeleht – Riigikogu valimised 2023. Valimised Eestis. [<https://www.valimised.ee>] 22.02.2023

⁵ Tuttavate-kohatute-nähtute-kuuldute-teatute ehk koondatuna tinglikult **tuttavate** all on mõeldud neid inimesi-kandidaate, kellega allkirjutanu on „kas isiklikult kohtunud-vestelnud (näiteks, endised üliõpilased, kaaskolleevid, samas valdkonnas tegutsejad jt); kuulnud-näinud neid esinemas

2. *Erakond Eestimaa Rohelised* – kandidaate oli 5 (üks nn tuttav: Rene Kuulmann**);
3. *Isamaa Erakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 8: Riho Terras*, Marko Kaljuveer**, Lagle Parek*, Kalev Vapper**, Peep Lassmann*, Tiit Matsuleviitš**, Feliks Undusk*, Tõnis Palts**);
4. *Sotsiaaldemokraatlik Erakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 2: Jevgeni Ossinovski**, Tõnu Oja**);
5. *Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE)* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 3: Leo Kunnas*, Ivan Makarov**, Harri Kingo**);
6. *Erakond Eesti 200* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 3: Marek Reinaas**, Liisa-Ly Pakosta**, Ignar Fjuk*);
7. *Eesti Reformierakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 8: Siim Kallas**, Heidy Purga**, Andres Sut***, Karmen Joller**, Valdo Randpere**, Enn Listra**, Ülle Rajasalu**, Ivi Eenmaa**);
8. *Eesti Keskerakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 6: Mihhail Kõlvart**, Tõnis Mölder**, Aivar Riisalu**, Monika Haukanõmm**, Merle Klandorf**, Andres Jaadla**);
9. *Eestimaa Ühendatud Vasakpartei* – kandidaate 6 (ei tunne kedagi /slaavipäraseid nimesid/, pole kuulnud);
10. *Üksikkandidaadid* – vaid üks kandidaat (ei tunne /oli slaavipärase nimega/, pole kuulnud).

Eestis oli kandidaate kokku: 968 inimest. Kandidaate oli ringkonnas nr 2 kokku 117 (sh, nn „tuttavaid“ – 31 inimest ehk 26,5% ringkonna kandidaatidest), nendest:

- vaid kuut* kandidaati (19,4%) oleks võinud usaldada (kui nad oleks oma seisukohti tutvustanud), aga pealegi olid nad nn vales ehk väheusaldatavas erakonnas;
- täiesti vastuvõtmataid** kandidaate oli 13 (41,9%) ehk sellised kellest võinuks ainult pahandusi, udutamist ja rahvale kahjulikke tegusid oodata; samas ei olnud ka nende varasem tegevus positiivne aga vastuvõetav;
- kandidaate, kellest oleks peale selle teadmise, et olin neist varasemalt vaid nn põgusalt kuulnud või nende kohta lugenud, ja kui nad oleks end põhjalikult enne valimisi tutvustanud, oli 12 (38,7%);
- kui 117-st kandidaadist 31 kandidaati maha arvata, jäi järele 86 kandidaati, kellest ei olnud midagi teada, täiesti tundmatud ja võõrad inimesed; seega jäi võimalike valitute hulka äärmiselt vähe inimesi;
- usaldusväärsete kandidaatide hulka (kuus inimest) ei saanud ka mitmeid teisi kandidaate arvata, kuna olid teada nende sidemed mitteusaldusväärsete kandidaatidega (või varasemate poliitikutega), kes ilmselt kandideerisid teises valimisringkonnades Tallinnas ja üle Eesti;
- täiesti usaldusväärne ei olnud ükski erakond, sest nende seas oli kandidaate, kes olid täiesti vastuvõtmatud või arusaamatud oma tulevases tegevuses Riigikogus.

või saadet juhtimas raadios, televisioonis, teatris vm; ajakirjanduses on nad ise kirjutanud või nendest on kirjutatud, neid on intervjuueeritud jms.“ Mitte tuttavate all mõtleb autor neid inimesi-kandideerijaid, kellest pole midagi kuulnud ega näinud, et otsustada-arvata midagi nende mõtetest, seisukohtadest, suhtumisest, suhtlemisest, võimekusest, valmidusest ühiskonnas aktiivselt osalema, vastutusest jms.

Kui hinnata kandidaatide tutvustamist, siis oli see lahja või enamasti olematu. Kodusse postkasti oli saadetud vaid järgmiste erakondade tutvustus-reklaam (seegi valdavalt ebapiisav, kohati isegi eksitav ja mannetu). Nn „paremuse järjestuses“ oli olukord järgmine:

1. Isamaa Erakond – siin oli informatsioon kolme kandidaadi kohta nimekirjas olevast viieteistkümnest (nimesid ei hakka esitama):

- üks varasema kogemusega kandidaat oli esitanud oma seisukohad positiivselt rahuldaval tasemel ja need kolme kompleksgruppi jaotanud;
- üks (ilmselt eriliste kogemusteta) kandidaat oli küll suhteliselt palju üksikuid mõtteid kirja pannud ja ennast usinasti kiitnud, kuid samas täiesti elu- ja praktikavõõraid ettepanekuid teinud (alampalga ja vanaduspensioni kehtestamise osas), kõrvutades Eesti Vabariigi ühiskonna olukorda Saksamaa LV majandusega;
- üks kandidaat arvas piisavaks kui pani kirja Eesti Vabariigi hümnini (?), soovis kaunist Vabariigi aastapäeva ja esitles end lehviva sini-must-valge taustal.

2. Sotsiaaldemokraatlik Erakond – siin oli vaid üks kandidaat viieteistkümnest suvatsenud midagi kirjutada: lühidalt oli kirja pandud kolm väärtust, millest kavatseti lähtuda (haridus, keskkond ja võrdsem ühiskond). Lisaks oli kuut igat poliitilist eesmärki ühe lausega sõnastatud (alampalk; metsade raie ja taastuvenergia; õpetajate palga tõstmine ja kõrghariduse rahastamise suurendamine; koosõppiv kool üleminekul eestikeelsele õppele; lapsetoetuse suurendamine esimese ja teise lapse puhul ning ravikindlustus kõigile koos tervishoiu rahastamise suurendamisega). Taunitud oli ka EKRE. Lisaks ilmestasisid bukletti mõned toredad fotod viidetega mitmekesisele perekonnale ja vabaduse kaitsmisele!

3. Erakond Eesti 200 – nemad olid selles mõttes erilised (võrreldes teistega), et nad eitasid kõigi 15-ne kandidaadi portreefotod väitega – meiega on võimalik! Lisaks programmilised eesmärgid (tarkus, jõukus, õnnelikkus) ning hulgaliselt taunitavat ühekahepersonalisust (parem internetühendus, bürokraatia, mitmed muudatused rahvamajandusharudes kuni lumekoristamiseni välja). Ja eesmärk – mitte viie parema hulka, vaid maailma parimaks. Pole paha!?

Teised erakonnad (Parempoolsed, Rohelised, EKRE, Reform, Kesk, Vasak ja üksik-kandidaat) ei pakkunud midagi! Hoidsid head paberit ja trükivärvi kokku.

Mida arvata – pilt on kasin kuid „tore“. Ja selle kõrval paljude agitatsioon enne 5. märtsi 2023, et minge tingimata valima-hääletama ning valige kasvõi veidi parem halvemast.

Esiargsetel andmetel osales riigikogu valimistel 63,5% valijatest.⁶ Kõige kõrgem oli riigikogu valimiste osalusprotsent Rapla maakonnas (77,6%), kõige madalam Ida-Viru maakonnas (53,1%). Eelhääletamise ajal langetas otsuse 47,1% valijatest. Alaliselt välisriikides elavatest valijatest hääletas 10,7%.

⁶ 6. märtsil kell 13.00 täpsustati andmeid – valimistest osavõtt oli 63,7%. Allikas: Valimised Eestis. [<https://www.valimised.ee>] 6.03.2023

Kui elektroonilised tulemused teatavaks said, peremehetses aga Keskerakonna valimisepeol vaikus. Peotort lõigati ilma hurraahüüeteta lahti saali nurgas.

President Alar Karise avaldus Riigikogu valimiste järel:

„Valija on kõnelenud.

Vabadel valimistel valisid kodanikud endale uue parlamendi.

Aitäh kõigile, kes rekordhulga e- või paberhääletega muutsid selle võimalikuks. See näitab, kui paljud meist tahavad Eesti tulevikku mõjutada.

Samuti suur tänu neile sadadele inimestele, kes valimiste korraldamise eest hoolt kandsid.

Riigikogu uue koosseisu jõujooned on nüüd selged.

Kutsun erakondi, kes praegu teadaolevalt jõudsid parlamenti, alustama kiiresti omavahelisi kõnelusi tugeva valitsuskoalitsiooni moodustamiseks. Siis saan valimistulemuste välja kuulutamise järel teha ettepaneku valitsuse moodustamiseks selle erakonna esimehele, kes ülesande ka lahendada suudab.

Minu soov on, et aeg ei läheks tühja. Praegune olukord ei soosi pikka ebamäärasuse perioodi, mis jääb lahkuvale valitsuse kohvrite pakkimise ja saabuva koalitsiooni käivitumise vahele.

Loodan ka, et kõik erakonnad, sõltumata neile antud häälte arvust ning kaasatusest või kõrvale jäätusest uue võimaliku koalitsiooni moodustamisel hoiavad viisakat ja ratsionaalset joont ega hakka kunstlikult pidurdama valimistulemuste väljakuulutamist. Inimesed ootavad kiiret lahendust või leevendust mitmetele majanduslikele, sotsiaalsedele või turvalisusega seotud muredele.

Lähipäevil kohtun kõigi praeguse info järgi parlamenti valitud erakondade esimeestega.“

Vastavalt seadusele algas esmaspäeval, 6. märtsil kell 10 linna ja valla valimiskomisjonides häälte teistkordne üle lugemine. Uuesti loeti üle ka e-hääled.⁷

Tulemused: 966 129 hääleõiguslikust inimesest osales 2023. aasta riigikogu valimistel 613 801. Pärast topelt hääletamise kontrolli läks lugemisse 312 181 e-häält. 301 620 valijat andis oma hääle pabersedeliga jaoskonnas. Seega oli lõplik osalusprotsent 63,7. Kehtivaid sedeleid oli 610 299 ja kehtetuid 3502. Lisaks anti üks kehtetu e-hääle.⁸

Valimistel 37 mandaati saanud Reformierakond alustas kolmapäeval, 8. märtsil koalitsiooniläbirääkimisi riigikogus vastavalt 14 ja 9 mandaati saanud Eesti 200 ja sotsiaaldemokraatidega.

Lõplike valimistulemuste järgi:⁹

⁷ VALIMISBLOGI | Riigikogu valimised võitis Reformierakond. Karis: kutsun erakondi alustama kiireid koalitsioonikõnelusi. Ohtuleht.ee. 6.03.2023

⁸ Täpsustatud andmetel osales riigikogu valimistel 63,7 protsenti valijatest. [https://www.postimees.ee/7727489/tapsustatud-andmetel-osales-riigikogu-valimistel-63-7-protsenti-valijatest] 8.03.2023

⁹ Täna algavad koalitsiooniläbirääkimised Reformierakonna, Eesti 200 ja sotside vahel. Ohtuleht.ee 8.03.2023

- võitis parlamendivalimised Reformierakond saades 31,2 protsenti häältest, seega riigikogus 37 mandaati;
- teiseks jäi Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE) 16,1 protsentiga häältest, mis tähendas riigikogus 17 mandaati;
- kolmandale kohale jäi Keskerakond 15,3 protsenti häältega ning see tegi 16 mandaati;
- Eesti 200 sai 13,3 protsenti häältest ehk 14 mandaati;
- Sotsiaaldemokraatlik Erakond sai 9,3 protsenti häältest, mis tegi üheksa mandaati;
- Isamaa sai 8,2 protsenti häältest ehk kaheksa mandaati.

Tulemuskünnise (5%) alla jäid:

- Parempoolsed 2,4-protsendilise häälte saagiga;
- Eestimaa Ühendatud Vasakpartei 2,3 protsendiga;
- üksikkandidaadid ühe protsendiga ning
- rohelised ühe protsendiga.

Järgmised valimised Eestis toimuvad:

2024 – Euroopa Parlamendi valimised;

2025 – KOV volikogu valimised;

2026 – Vabariigi Presidendi valimine.

Seega pea igal aastal on toimunud (vt ka artikli alguses) ja ka edaspidi toimuvad mingid valimised.

Kõige selle taustal kinnitab valijate kriitikat rahvasaadikute aadressil asjaolu, et eelmise XIV koosseisu rahvasaadikutest koguni 31 ei osutunud Riigikokku tagasi valituks (10 ei kandideerinud).¹⁰ Kui siit järeldada, et küllalt palju on XV Riigikogu koosseisus nüüd uusi inimesi, siis võib ehk edaspidi ka tulemuslikumat tööd rahvasaadikute puhul loota. Ühtlasi tahaks loota, et üha rohkem satub Riigikokku spetsialiste, kes tegelevad oma seadusandlikus töös just oma kompetentsusega seotud küsimustega. Mitte nii, et juhuslikud kuid muidu tuntud (või kuulsad) inimesed peavad tegelema Riigikogus nende küsimustega, millest neil on vähe selgust. Riigikogu pole erialases mõttes õppimise koht, selleks peaks olema varasemad koolid ja ameti-erialased teadmised juba varem selged olema. Vabandan, aga tundub, et paljudel endistel rahvasaadikutel ja ka äsjastel kandideerijatel on majandusosalased teadmised äärmiselt puudulikud ning ähmased. Usun, et paljud Eesti ülikoolide majandusteaduskondade paremad üliõpilased jagavad Eesti majanduse olukorda paremini.

Maailmavaade. Sageli rõhutatakse, et erakonnad on jagunenud maailmavaate alusel. Kui aga jälgida (mida allakirjutanu on üldiselt ka teinud) Riigikogus esindatud erakondade liikmete ja teiste erakonna esindajate poliitilisi ja majanduspoliitilisi sõnavõtte ning seisukohti, siis on raske neid maailmavaateliselt selgelt eristada. Nii mõnigi kord kaldutakse oma nn maailmavaatest ka mõne teise erakonna nn maailmavaatesse, kohati kahjuks aga isegi demagoogiasse. Tundub, et osa erakondade liikmeid peavad veel palju

¹⁰ ERR, Terevisioon, Uudised. 8.03.2023, kell 9.00; ERR, Vikerraadio, Uudised. 13.03.2023, kell 12.00

aega tööd tegema ja kogemusi omandama, et tõe poolest tekiks selgus ja võimalus nn maailmavaatetest aru saamiseks ning ka vastavaks käitumiseks.

Olles paljude aastate jooksul kokku puutunud ja vestelnud hulga inimestega ka Riigikogu tegevusest, siis sageli arvatakse, et paljudele rahvasaadikutele on maailmavaateks isiklik kõrgem palk (ja tulevikus ka kõrgem pension) ning rida soodustusi. Jälgides nende tegevusi (ka infotunde jms) tekib arusaamine, et enamus riigikogulasi on justkui pörandal all (pole neid näinud ega kuulnud, nimesid võib vaid Riigikogu liikmete nimekirjast leida, mitte aga nende aktiivsest tegevusest märgata.

Veebruar – aprill 2023
Tallinnas, Pirita-Kosel

Matti Raudjärv